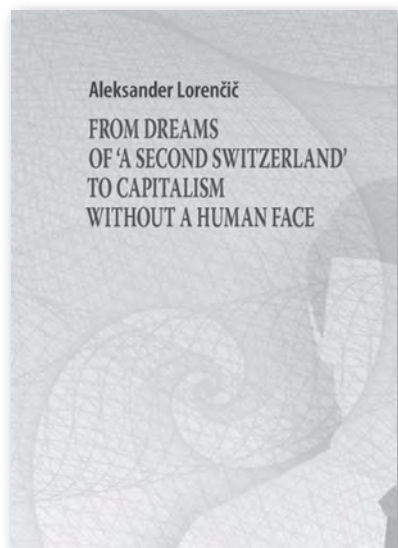

Aleksander Lorenčič, *From Dreams of, a Second Switzerland' to Capitalism Without a Human Face.*

Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Slovenska matica,
Založba ZRC, 2021, 280 + 16 str.

Lansko obeleževanje okrogle obletnice samostojne Slovenije je prineslo številne nove knjižne naslove, ki osvetlujejo dogodke izpred treh desetletij in pot, prehojeno v vmesnem času. Razumljivo je, da je bilo največ pozornosti posvečene politični, diplomatski in vojaški zgodovini, ostali vidiki so ostali bolj na robu. Kljub temu je manko pri gospodarski zgodovini zapolnila monografija *From dreams of, a second Switzerland' to capitalism without a human face*, delo ekonomskega zgodovinarja in direktorja Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož dr. Aleksandra Lorenčiča, ki je izšla v skupnem založništvu Inštituta za novejšo zgodovino, Slovenske matice in Založbe ZRC. Poleg fizične izdaje je na spletu objavljena prosto dostopna digitalna različica (<https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/book/1969>).

ličica (<https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/book/1969>).

Monografija je predelana različica Lorenčičevega – z nagrado Ervina Dolenca za najboljši prvenec ovenčanega – dela *Prelom s starim in začetek novega: tranzicija slovenskega gospodarstva iz socializma v kapitalizem (1990–2004)* iz leta 2012. Novejša različica z izbiro angleščine meri na širše občinstvo, obenem pa je v primerjavi s predhodnico hkrati konciznejša in obsežnejša. Konciznejša preprosto zato, ker je krajša, obsežnejša pa, ker pokriva širše časovno obdobje, ki sega tako rekoč do današnjega dne; najverjetneje gre za prvo večje delo slovenskega gospodarskega zgodovinopisja, v katerem je mogoče zaslediti omembo covid-19.

Uvodni del monografije sestavljajo štiri krajša poglavja. Spremni besedi sledita kratka razmisleka o problematiki gospodarske zgodovine, s katero se v Sloveniji ukvarja le malo aktivnih raziskovalcev (avtor te recenzije se trudi, da prispeva svoj delež k izboljšavi stanja, saj je sredi pisanja disertacije o zgodovini stečajev na Slovenskem), in pomenu kriz za gospodarstvo. V nekoliko daljšem poglavju je opredeljen eden od temeljnih pojmov celotne monografije, tranzicija, in orisan t. i. gradualistični pristop pri prehodu iz samoupravnega socialističnega gospodarskega modela v tržni kapitalizem, ki je v slovenskem primeru prevladal nad t. i. šok terapijo, s katero bi bile spremembe uvedene čez noč. Avtor primerja mnenja slovenskih ekonomistov in politikov ter ugotavlja, da konsenza o postopni preobrazbi gospodarstva kot boljši od obeh možnosti ni (bilo).

Uvodnim pojasnilom sledi poglavje, v katerem je orisana jugoslovanska politična ter gospodarska kriza druge polovice 80. let. Predstavljeni so ključni vzroki za poglobljanje krize in orjaške dimenzije, ki jih je sčasoma zavzela. Podpoglavja se dotikajo fenomenov maničnega grajenja zasebnih hiš po Sloveniji, velikih investicij v javne projekte in oblikovanja prepoznavnosti slovenskih tržnih znamk. V naslednjem poglavju so orisani oddaljevanje Slovenije od socialističnega gospodarstva in jugoslovanske gospodarske skupnosti leta 1990 ter prvi koraki pri vzpostavitvi tržnega sistema v naslednjem letu. Pregled zadnjih jugoslovanskih let, ki po slogu malce spominja na širokemu občinstvu dostopne zapise ekonomskega zgodovinarja Ivana Berenda, bo gotovo koristil tujim bralcem, saj zahvaljujoč jedrnatosti in natančnosti predstavi razumljivo sliko gospodarskih razmer, ki so prispevale svoje k razpadu skupne države.

Naslednja poglavja se ukvarjajo z gospodarsko zgodovino samostojne Slovenije in so urejena tematsko namesto kronološko. Prvo poglavje sklopa ponudi pregled slovenskega vključevanja v zahodne mednarodne zveze, približevanje Evropski uniji pa je obravnavano kot najpomembnejši proces med njimi. Prikazana je makroekonomska podoba Slovenije z vzponi in padci, ki so zaznamovali njeno gospodarsko zgodovino, od recesije in okrevanja v prvi polovici 90. let preko postopne stabilizacije na prelomu tisočletja do ekonomske rasti in nizke inflacije v času pristopa k EU. Manj podrobno je razdelano obdobje od leta 2004 do danes, ki je prav tako prineslo številne spremembe in pretrese, z gospodarsko krizo leta 2008 na čelu. Prikaz slovenskega položaja je s pomočjo zaključnih dveh podpoglavij, v katerih so zbrani primerjalni podatki drugih evropskih držav, postavljen v širši kontekst.

Najdaljše poglavje monografije je namenjeno morda temeljnima postopkoma, ki sta zaznamovala slovensko gospodarstvo 90. let: denacionalizaciji in privatizaciji. V dvanajstih podpoglavjih so analizirani različni aspekti obeh postopkov, ki so se našli na stanovanja, podjetja in zemljišča, posebna pozornost pa je namenjena tudi certifikatom (in javnosti, ki je ob ravnanju z njimi dokazala, da privatizacije ne razume najbolje) ter vzniku podjetniške kulture. Lorenčič o preobrazbi ne piše idealizirano, temveč opozarja na številne nepravilnosti in kriminalna dejanja, ki so se zgodila med nepreglednim procesom in ki so v gospodarstvu povzročila težko predstavljljive izgube (po navedbi v opombi 405 finančna škoda zaradi prevar med letoma 1990 in 1992 dosega vsoto današnje 2,5 milijarde evrov, ekvivalent polovice slovenskega proračuna leta 1992) ter socialne posledice. Te so se odražale zlasti pri stotinah stečajev nekoč močnih podjetij, ki so imela tudi po več tisoč zaposlenih. Obravnavane so razprave o prodaji državnega premoženja tujim podjetjem, pa tudi možnost ponovne uporabe koncepta delavskega samoupravljanja, ki morda, kot kažejo nekateri podjetniški primeri, lahko deluje tudi v tržnem kapitalizmu. Podobno kot v prejšnjem poglavju so slovenske izkušnje postavljene v širši kontekst s predstavitvijo tranzicijskih izkušenj Hrvaške, Srbije in nekaterih držav Srednje Evrope.

Podoben nabor tem srečamo tudi v poglavju o prestrukturiranju gospodarstva, torej postopku, ki je tesno povezan s privatizacijo. Številni gospodarski sektorji so bili, neredko ob sodelovanju države, preoblikovani, prilagojeni in posodobljeni, da bi bol-

je odgovarjali zahtevam novih tržnih razmer. Okrepil se je storitveni sektor in pričel se je postopek deindustrializacije, vendar so spremembe prinesle tudi številne probleme, med njimi povišano brezposelnost in – ponovno – gospodarski kriminal v obliki številnih afer. V zaključnem podpoglavju je predstavljen ambivalenten slovenski odnos do predajanja nekoč slovenskih podjetij v roke tujih konglomeratov, ki v javnosti vsakič znova zbudi burne reakcije. V uteho je lahko dejstvo, da nekatera podjetja, banke in druge družbe uspevajo tudi v tujem lastništvu, vendar ni ravno spodbudno, da se poglavje zaključuje z omembo strmoglavljenе Adrię.

Zadnje poglavje monografije obravnava razvoj slovenskih regij. Zemljevid stopnje regionalne razvitosti je precej lisast, pri čemer velja ohlapno pravilo, da je zahodnejša polovica države razvitejša od pokrajin vzhodno od Trojan, ki so se po osamosvojitvi spopadale s propadi številnih nekdanjih paradnih konjev slovenske industrije in porastom brezposelnosti. Z novimi zakoni in finančno pomočjo se je razlika postopoma zmanjšala, vendar je neenakost še vedno del slovenske realnosti. Kljub temu pa sta obe polovici države po bruto družbenem proizvodu še vedno pod povprečjem EU.

Monografija se zaključuje s povzetkom najpomembnejših ugotovitev, 34 strani obsegajočim seznamom uporabljenih arhivskih virov, literature, časopisja ter natisnjenih in elektronskih virov in šestnajststransko slikovno prilogo z 31 fotografijami (od katerih je skoraj polovica preslikava bonov in tolarskih bankovcev) iz fototeke Muzeja novejšę zgodovine.

Vsebino monografije je mogoče najkrajše povzeti s pomočjo misli iz njenega sklepnega dela: »Slovenska ekonomska tranzicija zato ni zgolj zgodba o uspehu niti zgodba o neuspehu. Ima dobre in slabe strani.« (str. 235, prev. I. S.) Realističnost, ki jo pooseblja citat, zaznamuje celo monografijo. Lorenčič razgrinja obe plati slovenske gospodarske zgodovine, od gospodarskega vzpona in vključitve v pomembne mednarodne zveze do stečajev, brezposelnosti, kriminala in regionalne zaostalosti. Zahvaljujoč citiranju širokega nabora virov, katerih avtorji včasih gojijo diametralno nasprotnę gospodarske, politične in še kakšne poglede, se v delu izrisuje kompleksna diahrona podoba živahnega organizma, imenovanega slovensko gospodarstvo. Seveda predstavljena podoba ni in ne more biti dokončna, saj je zgodovinjene najnovejšę dobe, da ne rečemo današnjosti, vedno zahtevna naloga, ki ni nikoli opravljena. Kljub temu je monografija prvi poskus orisa slovenske gospodarske zgodovine vse do pandemične dobe (čeprav je poudarek ostal na obdobju pred vstopom v EU), ki bo ostala referenčno delo o tej temi – vsaj do morebitnega izida posodobljene različice ob naslednji okrogli obletnici obstoja države.

Ivan Smiljanić